

8. Filaret, arkhiepiskop. Istoricheskiy obzor pesnopenstv i pesnopeniya Grecheskoy Tserkvi. Moskva: izdatel'stvo Sretenskogo monastyrya, 2013g. 260 s.
9. Fragmenta Chilandarica palaeoslavica. A. : Stikherarium: Kodeks monastyrya Chilandarici: Fototip tipovogo izobrazheniya. Podgotovleno R. Jacobson / Monumenta Musicae Byzantinae (MMB). Tom V (A). Kopenhagen: 1957. 330 s.

УДК 101.091:340.12:35.07

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-28-85-90>

**Віталій Гриб**

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,  
кандидат філософських наук, доцент (Україна)

**Олександр Конотопенко**

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,  
кандидат філософських наук, доцент (Україна)

**Актуальність правових та морально-політичних настанов видатного англійського мислителя XVI-XVII ст. Френсіса Бекона**

**Анотація.** В статті розглядаються правові та морально-політичні настанови видатного англійського мислителя, його міркування про доцільність поєднання спеціально-наукових знань та пріоритетність знань про суспільство, освіченість на загальному, а не лише на прикладному рівні. Широта й різнобічність поглядів Бекона дозволили йому розкрити основні причинно-наслідкові зв'язки суспільного життя, а також залежність від багатьох факторів створених людьми державних та правових інститутів.

Сьогодні спостерігається відмічене Беконем захоплення науковою термінологією як самоціль. Виявляється конструювання нової лише на папері існуючої реальності простіше, аніж кропітке дослідження реально існуючих закономірностей, в тім числі й у сфері держави і права. Більшість людей нездатні зрозуміти основні причинно-наслідкові зв'язки у суспільстві, а тому вони не можуть раціонально не лише вибудувати свою власну поведінку, але й вносять труднощі в розуміння їх поведінки людьми більш раціональними. Це означає, що навіть самим розумним чином вибудована система правових регуляторів, може бути проігнорована недостатньо розвинутою в інтелектуальному відношенні людиною.

**Ключові слова:** суспільство, освіченість, наука, держава, право, політика, емпіризм, прагматизм.

Англійський філософ та громадський діяч Френсіс Бекон (1561-1626) був не лише одним з найбільш ерудованих мислителів свого часу, а й розпочинав свою кар'єру як успішний практикуючий юрист. Відомо, що колеги та широкий загал громадськості поважали його за професіоналізм [4, с.7]. Але серйозні політичні амбіції та розвинутий світогляд спонукали до більших вершин політичної та наукової кар'єри. Він обіймав посади генерал-атторнея – вищого юрисконсульта корони та лорд-канцлера. Поєднання глибоких юридичних знань, що пройшли апробацію в судовій практиці, з досвідом політичної та урядової діяльності на самих високих рівнях та, звісно ж, широка наукова ерудиція - все це привело до висновків, що варті спеціального вивчення. Метою даного дослідження є актуальність правових та морально-політичних настанов видатного англійського мислителя, його міркування про доцільність поєднання спеціально-наукових знань та пріоритетності знань про суспільство, освіченості на загальному а не лише на прикладному рівні.

Ці міркування, та ряд інших раціональних думок, наприклад, щодо необхідності розмежування властей, статусу конституційної монархії аналізуються в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників спадщини Ф. Бекона, зокрема, в лекціях М. Фуко [8], монографіях Р. Гальцевої, І. Роднянської [4] та Д. Саприкіна [7], статтях В. Карєва [5], В. Миколаєнко [6] та О. Суботіна [9].

Френсіс Бекон народився 22 січня 1561 року в Лондоні. Його батько був чиновником найвищого рівня тодішнього королівського апарату і, навіть, певний час обіймав посаду лорда-хранителя великої державної печатки. Дуже рано майбутній філософ вступає до університету в Кембріджі, де вивчає схоластичну філософію і теологію. Після закінчення університету, Бекон три роки живе в Парижі в англійського посла, а потім, коли помер його батько в 1579 році, повертається на батьківщину. Спадщина, яку отримав Бекон, була незначною, а тому він був змушений звернутись до юридичної практики. В 1584 році його обирають депутатом нижньої палати, але справжня державна кар'єра розпочинається лише за царювання Якова I. В 1618

році Френсіс Бекон вже – лорд-канцлер і барон Веруламський, а в 1621 році – віконт Сент-Албанський. Але, через придворні інтриги, новообраний парламент притягує Бекона до суду за звинуваченням у хабарництві. Суд визнав філософа винним і виніс вирок – тюремне ув'язнення із заборобою обіймати державні посади. Король мав повноваження відмінити рішення суду, чим й скористався і, навіть, через деякий час запросив Бекона повернутись до державної служби, але той не погодився, а натомість почав займатися виключно науковою роботою аж до своєї смерті в 1626 році.

В 1597 році Бекон пише працю «Моральні і політичні нариси», в 1605 році виходить його книга «Про успіхи наук», згодом перероблена і видана у 1623 році під назвою «Про гідність та примноження наук». Ця книга складає першу частину «Великого відновлення наук». Інші твори Бекона – «Думки і спостереження», «Дванадцять положень про тлумачення природи», «Про мудрість древніх», «Про небо», «Про причини і начала», а в 1620 році виходить друком його головний твір «Новий Органон», що складає другу частину «Великого відновлення наук». Також Бекону належать твори: «Історія вітрів», «Історія життя і смерті», «Історія Генріха VII» та утопія «Нова Атлантида». Бекон належав до епохи Нового часу не лише як філософ, а й свідомо відстоював прогресивні суспільні перетворення, що змінювали феодальний устрій Англії, він жваво реагував на події, які відбувались навколо нього в суспільно-політичному житті. Хоч головний зміст його філософії був спрямований на пізнання природи та її підкорення людиною, але разом з цим він цікавився також й суспільними відносинами. В його теорії відображено той компроміс, що утворився в економіці та політиці між англійською буржуазією та новим дворянством.

Світогляд Бекона був близьким до матеріалізму стародавніх греків. Найвищими авторитетами для нього були Анаксагор та Демокріт. У них його найбільш приваблювало прагнення до дослідження природи, яку вони до того ж тлумачили ще й в соціальному зрізі, а саме як джерело соціальних, тобто створених людиною норм. А от Платона та Арістотеля Бекон не шанував, бо вони занадто захоплювались абстрактним теоретизуванням, створювали концепції які суперечили фактам та реальності. Не даремно, на його думку, саме Платон та Арістотель були тими віхами античності на які в Середні віки спиралась схоластична псевдонаука, що й заклало надовго наперед канони та традиції розвитку європейської науки, а з деякими з них, наприклад, у вигляді так званого болонського стандарту, ми зустрічаємось й сьогодні.

Розповсюдження ідей такої наукової школи, яка ввібрала в себе абстрактно-спекулятивні розмірковування на протигагу справжній науці, яка в його очах мала б бути емпіричною, Бекон пояснював так: у потоці часу як і в потоці води важке й найбільш серйозне тоне, а легке і менш суттєве тримається на поверхні. А тому для Бекона самі по собі масштаби розповсюдження тих або інших концепцій не є критерієм їх істинності, а масова підтримка не є гарантією їх істинності.

Емпіризм Бекона проявився в високій оцінці ним «Макиавеллі та інших авторів такого ж стибу, які відкрито й прямо оповідають про те, як зазвичай чинять люди, а не про те, як вони повинні чинити» [2, с.401]. А пояснюється це тим, що не пізнавши до кінця природу самого зла, неможливо забезпечити добру надійний захист. Вирішення цього завдання можливе лише за умови використання накопиченого людством досвіду, вважав Бекон. Широта й різнобічність поглядів Бекона дозволили йому розкрити основні причинно-наслідкові зв'язки суспільного життя, а також залежність від багатьох факторів створених людьми державних та правових інститутів.

Френсіс Бекон засновник емпіризму як парадигми методології науки свого часу, а тому не слід з постійно підкреслюваного емпіризму виводити думку про те, що він негативно ставився до загальнотеоретичних знань. Навпаки його парадигмальний емпіризм слід відрізнити від того повзучого емпіризму, на який хворіла методологія науки епохи позитивізму. Критикуючи звуження професійної освітньої підготовки, він вважав, що хоч прагнення до максимальної практичної корисності навчання має природний вигляд, але при цьому часто нехтують вивченням загальних закономірностей, а це вже гальмує загальний прогрес науки [2, с.142]. Бекон постійно підкреслював, що найважливішими з дисциплін загального характеру є філософія та історія, як науки, що узагальнюють накоплений людьми досвід, а загалом наука повинна бути не лише «плодоносною», але й «світлоносною».

Отже, мова не йде про механічне збільшення предметів та відповідних знань, як це має місце в освітній галузі на жаль навіть у наш час, а про пріоритетність знань про суспільство. Так наявним є загальне зниження рівня освіти і в школах, і в вишах, бо напрям на вузьку спеціалізацію вищої освіти унеможлиблює студентів серйозно розумітися на загальних закономірностях суспільного розвитку. Саме про це казав Бекон пояснюючи природу суспільного порядку через природу самої людини, а саме її природним прагненням до вигоди. «Немає

нікого, хто робив би зло заради нього самого, але всі роблять його заради вигоди або задоволення, або честі, чи чогось подібного; чому ж я повинен сердитися на людину через те, що вона любить себе більше, аніж мене?» [3, с.361].

Таким чином, Бекон не ставить собі мету змінити природу людини, а її егоїзм визнає явищем закономірним, але при цьому він прагне обґрунтувати загальні принципи державної і правової системи, яка, зважаючи на незворотну націленість людини на особисте благо, сприяла б її зростанню загального блага. А прагнення до вигоди розглядається не лише як характеристика егоїстичної істоти, якою є людина, бо для Бекона корисність та істина це одне й теж саме. Іншими словами отримання користі від практики можна тлумачити і як наближення до істини.

Може здатися, що Бекон належить до теоретиків так званого утилітаризму або навіть прагматизму. Потрібно зупинитись на цьому більш докладно. Що таке користь? Міркування на предмет корисності чи некорисності покладені в основу будь-яких людських рішень. Але проблема в тім, що люди досить часто чинять необачно і, відповідно, всупереч власним інтересам. «Волю направляє правильно зорганізований розум, але збиває з шляху удаване благо» [2, с.385]. Тут Бекон згоден з Макіавеллі, який вважав, що людям егоїстам за своєю природою, все ж властиво помилятися відносно своєї справжньої користі. Постійно підкреслюючи обмеженість людського розуму, Бекон разом з тим вважає цілком природним невдоволення народу, викликане падінням рівня життя та голодом. Наприклад, причинами бунтів та заворушень у державі, він вважає суто матеріальні явища: «якщо до розорення знаті додається збідніння простого народу, небезпека стає велика й неминуча, бо бунти викликані животом є найгірші», а «найкращим засобом запобігання повстанню (якщо обставини це дозволяють) є саме усунення його матеріальної причини» [3, с.382].

Але, хоч Бекон знаходить певні підґрунтя для виправдання повстання, чи бунту викликаного голодом, він в той же час категорично попереджує правителя, щодо прямого співставлення справедливості та безпеки народного повстання в інших випадках, «бо це означало б приписувати народу надмірну розумність, тоді як він досить часто сам противиться своєму благо» [3, с.383]. Можна зробити висновок, що суспільну думку не потрібно абсолютизувати там, де мова йде про довгострокову політику держави. Разом з тим народ здатен адекватно оцінювати свої нагальні, повсякденні проблеми.

Правитель не повинен нехтувати найважливішими для людини потребами, а саме фізіологічними. Тому Бекон рекомендує в якості засобів, що сприяють порядку в державі, перш за все засоби економічного характеру: щоб запобігти голоду та злидням, підвищити рівень життя, розвинути торгівлю, промисловість та землеробство, а також знизити мита й податки. А теперішні українські реалії, злидений рівень життя основної маси населення вказує на те, що ці здавалось би такі банальні поради є актуальними сьогодні як ніколи.

Далі хід думок Бекона вказує на те, що народ не здатен адекватно розуміти наслідки своїх дій у вигляді бунтів, повстань та заворушень, бо одна справа безпосередні фізіологічні відчуття, наприклад, той же голод, а зовсім інша справа оцінка народом довгострокової державної політики. Невдоволеність народу, вказує він, може бути сильніша аніж реальна шкода від тих чи інших дій уряду. Такий порядок речей Бекон пов'язує з обмеженими можливостями розуму. А нездатність людини розумно використовувати свої можливості спонукає робити висновок про необхідність обмеження її свободи.

Думка про обмежені можливості розуму пронизує усі роботи Бекона. Саме на ній ґрунтується його концепція права. Так, правителю рекомендовано враховувати той факт, що людям властиво захоплюватися зовнішніми, ефектними жестами і не помічати проявів глибинних, визначних якостей та закономірностей. Саме цим Бекон пояснює ту обставину, що привабити увагу натовпу зможе, перш за все людина, що має акторські здібності. «З людською натурою взагалі більше споріднена дурість, аніж мудрість; а тому якості, що впливають на людську дурість, мають найбільш дієву силу» [3, с.376]. Людям властиво захоплюватися словами і вони здатні заради них знехтувати і навіть відкинути реальність. «Людина більше вірить в істинність того, що вона хоче. Вона відкидає важке - бо нема терпіння продовжувати дослідження; строге – бо воно неволить надію; ... світло досвіду – через презирство і пиху, щоб не сталось, що розум занурюється в щось низьке і ненадійне» [1, с.22].

Людський розум вигадує паралелі і відносини, яких реально не існує, бо нехтує реальними відносинами. Розвиток мови та лексики не обов'язково має привести до кращого розуміння природи речей, бо механічне нагромадження нових слів як на рівні натовпу, так і вченими не вирішує проблеми істини. Навіть більше, відбувається ускладнення псевдонаукової термінології, «слова прямо ґвалтують розум, змішують все й ведуть до пустих та незліченних спорів і трактувань» [1, с.19]. Це пояснює чому й сьогодні спостерігається відмічене Беконом захоплення науковою термінологією як самоціль. Виявляється конструювання нової лише на

папері існуючої реальності простіше, аніж кропітке дослідження реально існуючих закономірностей, в тім числі й у сфері держави і права.

Більшість людей нездатні зрозуміти основні причинно-наслідкові зв'язки у суспільстві, а тому вони не можуть раціонально не лише вибудувати свою власну поведінку, але й вносять труднощі в розуміння їх поведінки людьми більш раціональними. Бекон вказує, що «в розумних людей дуже часто зустрічається така помилка – міряти людей міркою власних здібностей і тому частенько кидати свій список далі цілі», він вважає, що не варто підходити до аналізу поведінки всіх людей з врахуванням принципу доцільності, бо це не пояснить мотивів їх поведінки та дій. «Про слабких та простих людей краще думати виходячи з їх характерів, а про більш розумних та скритних – по їх цілям» [2, с.452].

Це означає, що навіть самим розумним чином вибудована система правових регуляторів, може бути проігнорована недостатньо розвинутою в інтелектуальному відношенні людиною. Що ж до образу життя, який розкриває характер цієї людини, то як раз він дасть можливість краще передбачити її можливу поведінку. Якщо застосувати цю ідею Бекона до проблеми законотворчості, яка передбачає раціональну поведінку людини, то отримаємо просте пояснення того, чому багато людей, здійснюючи злочини ведуть себе нераціонально. Вони просто ігнорують, чи не можуть зрозуміти закладене в законі співвідношення злочину і кари. Суорова кара – не обов'язково вказує на жорстокість законодавця. Різноманітні покарання за різні злочини просто свідчать про ієрархію тих інтересів, які захищаються законом.

З усього що було наведене Беконем можна зробити висновок, що пересічна людина не в змозі засвоїти всю складність навколишнього світу і державно-правових відносин в тім числі. Найчастіше людина зводить все до декількох доступних їй положень, які можуть неадекватно відображати реальність. «Звертатись же до далеких та різнорідних пояснень, через які аксіоми випробовуються, ніби на вогні, розум взагалі не схильний і не здатний, доки до цього його не спонукають сурові закони та строга влада» [1, с.21]. До того ж не лише прагнення до самозбереження, але й обмежені інтелектуальні здібності людини роблять необхідним існування держави та законодавства. Отже, правові погляди Бекона досить цікаві й цілком можуть згодитися для теоретичного обґрунтування державно-правових реалій сьогодення.

#### **ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:**

1. Бэкон Ф. Новый Органон //Бэкон Ф. Соч. в 2 т. 2-е изд. Москва: Мысль, 1978, Т.2 575 с.
2. Бэкон Ф. О достоинстве и приумножении наук //Бэкон Ф. Соч. в 2 т. 2-е изд. Москва: Мысль, 1977, Т.1. 567 с.
3. Бэкон Ф. Опыты, или Наставления нравственные и политические //Бэкон Ф. Соч. в 2 т. – 2-е изд. Москва: Мысль, 1978, Т.2. 575 с.
4. Гальцева Р., Роднянская И. Summa ideologiae: Торжество «ложного сознания» в новейшие времена: Монография. Москва: Посев, 2012. 128 с.
5. Карев В.М. Этические воззрения Ф.Бэкона //Англия в эпоху абсолютизма (Статьи и источники) под ред. Ю.М. Сапрыкина. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1984. С. 104-128.
6. Миколаєнко В. Френсіс Бекон. До 450-річчя від дня народження //Київський політехнік, 2011, №41 URL: [http:// kpi. ua/newspaper/2011/41](http://kpi.ua/newspaper/2011/41)
7. Сапрыкин Д.Л. Regnum Hominis (Имперский проект Френсиса Бэкона): Монография. Москва: Индрик, 2001. 224 с.
8. Фуко М. Безопасность, территория, население: Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1977-1978 учебном году: Пер. с фр. СПб.: Наука, 2011. 544 с.
9. Субботин А.Л. Фрэнсис Бэкон и принципы его философии // Бэкон Ф. Соч. в 2 т. 2-е изд. Москва: Мысль, 1977. Т.1 С. 5-53

#### **Виталий Гриб**

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского,  
кандидат философских наук, доцент (Украина)

#### **Александр Конопенко**

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского,  
кандидат философских наук, доцент (Украина)

#### **Актуальность правовых и морально-политических наставлений известного английского мыслителя XVI-XVII вв. Фрэнсиса Бэкона**

**Анотация.** В статье рассматриваются правовые и нравственно-политические наставления английского мыслителя Ф.Бэкона, его рассуждения о целесообразности сочетания специально-научных знаний об обществе, образованности на общем, а не только

на прикладном уровне. Широта и распространенность взглядов Бэкона позволили ему раскрыть основные причинно-следственные связи общественной жизни, а также зависимость от многих факторов созданных людьми государственных и правовых институтов.

**Ключевые слова:** Общество, образованность, наука, государство, право, политика, эмпиризм, прагматизм.

#### **ABSTRACT**

**Vitalii Grib**

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University,  
PhD (Philosophy), Associate Professor (Ukraine)

**Olexandr Konotopenko**

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University,  
PhD (Philosophy), Associate Professor (Ukraine)

#### **The relevance of the legal and moral-political instructions of the famous English thinker of the XVI-XVII centuries Francis Bacon**

*The article examines the legal and moral-political guidelines of a prominent English thinker, his argument about the feasibility of combining special-scientific knowledge and the priority of knowledge about society, education in general, and not only at the applied level. The breadth and versatility of Bacon's views allowed him to reveal the main cause-effect relationships of social life, as well as the dependence on many factors created by people of state and legal institutions.*

*Today, Bacon observes the admiration of scientific terminology as an end in itself. It turns out that it is easier to construct a new one on paper of existing reality than to research the actual existing laws, including in the sphere of state and law. Most people are not able to understand the main cause-and-effect relationships in society, and therefore they can not rationally not only build their own behavior, but also make it difficult to understand their behavior by people more rational.*

*This means that even the most intelligently constructed system of legal regulators can be ignored by a person who is not well developed in intellectual terms. As for the way of life, which reveals the character of this person, then it will give him an opportunity to better predict her possible behavior. If we apply this Bacon's idea to the problem of lawmaking, which implies rational behavior of a person, then we get a simple explanation of why many people commit crimes behaving inefficiently. They simply ignore whether they can understand the relationship between crime and punishment laid down in the law. The harsh punishment does not necessarily indicate the cruelty of the legislator. Various punishments for various crimes merely point to a hierarchy of interests protected by law.*

*From all that was given by Bacon, we can conclude that the average person is not able to assimilate the complexity of the world and state-legal relations among them. Moreover, not only the desire for self-preservation, but also the limited intellectual abilities of a person make the existence of the state and the legislation necessary. Consequently, Bacon's legal views are quite interesting and may well be suitable for the theoretical substantiation of the state-legal realities of the present.*

**Key words:** society, education, science, state, law, politics, empiricism, pragmatism

#### **REFERENCES:**

1. Bekon F. Novyy Organon // Bekon F. Soch. v 2 t. 2-e izd. Moskva: Mysl, 1978, T.2 575 s.
2. Bekon F. O dostoinstve i priumnozhenii nauk // Bekon F. Soch. v 2 t. 2-e izd. Moskva: Mysl, 1977, T.1 567 s.
3. Bekon F. Opyty, ili Nastavleniya npravstvennye i politicheskie //Bekon F. Soch. v 2 t. 2-e izd. Moskva: Mysl, 1978, T.2. 575 s.
4. Galtseva R., Rodnyanskaya I. Summa ideologiae: Torzhestvo «lozhnogo soznaniya» v noveyshie vremena: Monografiya. Moskva: Posev, 2012. 128 s.
5. Karev V.M. Eticheskie vozzreniya F.Bekona //Angliya v epokhu absolyutizma (Stati i istochniki) pod red. Yu.M. Saprykina. Moskva: Izd-vo Mosk. un-ta, 1984. S. 104-128.
6. Mikolaenko V. Frensis Bekon. Do 450-richchya vid dnya narodzhennya //Kiivskiy politekhnicheskii zhurnal, 2011, №41 URL: <http://kpi.ua/newspaper/2011/41>
7. Saprykin D.L. Regnum Hominis (Imperskiy proekt Frensis Bekona): Monografiya. Moskva: Indrik, 2001. 224 s.
8. Fuko M. Bezopasnost, territoriya, naselenie: Kurs lektsiy, pročitannykh v Kollezhe de Frans v 1977-1978 uchebnom godu: Per. s fr. SPb.: Nauka, 2011. 544 s.

9. Subbotin A.L. Frensis Bekon i printsipy ego filosofii // Bekon F. Soch. v 2 t. 2-e izd. Moskva: Mysl, 1977. T.1. S. 5-53.

Статтю подано до редколегії 23.03.2019 р.

УДК 78.071.1 Чайковський: 821. 111

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-28-90-95>

**Ірина Шатковська**

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,  
старший викладач (Україна)

### **Англійська література у контексті творчих та читацьких уподобань П.І. Чайковського**

**Анотація.** У статті розглянуто інтереси та уподобання П.І.Чайковського у галузі англійської літератури. Розкрито місце і роль творчості британських літераторів у формуванні естетичних поглядів російського композитора. Охарактеризовано вплив англійської літератури на творчі та читацькі пошуки П.Чайковського.

**Ключові слова:** англійська література, архів, П.І.Чайковський, літературні уподобання, епістолярна спадщина, естетичні смаки.

Будучи глибоко російським художником, П.І.Чайковський водночас був далекий від думки про національну обмеженість митця, що суттєво сприяло колосальній поширеності його творів у Європі та Америці ще за життя композитора. В цьому розумінні Чайковського, без сумніву, можна назвати «людиною світу» [2, с. 92]: у творчості та житті композитора переплелися і знайшли відображення різні культури, народи, епохи; епістолярна спадщина Чайковського свідчить про його потужну обізнаність та ерудицію у різноманітних видах світового мистецтва, і найперше у літературі.

Загальний огляд творчості П.І. Чайковського свідчить про те, що літературні інтереси були супутником майже усіх його музичних задумів та ідей, незалежно від жанру (вокальний чи інструментальний). З історії створення багатьох опусів композитора дізнаємось, що саме література стала творчим імпульсом для появи музичних шедеврів митця. Між тим, література як самостійна галузь постійно турбувала читацькі запити композитора і англійські літератори не стали виключенням в обох ракурсах. Цей аспект спонукає до ретельнішого вивчення літературних уподобань П.Чайковського у сфері британської літератури.

Відповідно масштабам творчості П.Чайковського, його музична спадщина завжди знаходиться у колі мистецьких досліджень, проте музикознавчі праці здебільшого присвячені аналізу конкретних зразків його музики. Незважаючи на значну роль літератури у формуванні музичних концепцій П.Чайковського, література як поле читацьких інтересів композитора залишається недостатньо розкритою. Серед авторів, котрі здійснили спробу цілеспрямовано дослідити історико-літературні інтереси П.Чайковського, можна назвати Я.Платека [10]. Окремі розділи монографій О.Орлової [8], А.Альшванга [3] також висвітлюють літературно-естетичні позиції російського композитора у контексті його творчості. Згадаємо спеціальні праці, присвячені музичній шекспіріані [13, 14]. Найближчим часом з'явилися цікаві розвідки А.Айбіндер[1,2], А.Клімовицького [6]. Ці автори, спираючись на першоджерела – особистий архів та бібліотеку композитора, його листи та щоденники, послідовно крокують за поглядами та думками Чайковського у колі англійського письменства.

Усвідомлюючи складність і значимість заявленої проблеми, ставимо за мету висвітлити місце англійської літератури, як однієї з улюблених в особистісних і творчих інтересах композитора. Цей ракурс дослідження дає можливість глибше пізнати сутність як мистецьких задумів П.Чайковського, так і його інтелект та духовний світ.

Як свідчать факти біографії композитора [3], з усіх європейських країн найчастіше П. Чайковський відвідував Францію, котру дуже любив. Набагато менше симпатії викликав у нього туманний Альбїон. Чайковський не схвалював політичні кроки Англії в російсько-турецькій війні 1878 року, але це не перешкоджало йому захоплюватись англійськими письменниками. Про такі думки дізнаємось із фрагмента листа композитора до брата Анатолія 1879 р.: «Перед сном читав “Крихітку Дорріт”. Толя! Чи читав ти цю архігеніальну річ? Діккенс і Теккерей загалом єдині люди, яким я вибачаю, що вони англійці. Варто було б додати Шекспіра...» [12, Т. 8. с. 31].

Протягом 32 років Чайковський усього чотири рази приїздив до Англії. Вперше майбутній композитор, недавній випускник училища правознавства, 21-літній службовець Міністерства